

Małgorzata MATLEGIEWICZ

EKOTURYSTYKA JAKO PRZYJAZNA ŚRODOWISKU FORMA TURYSTYKI

ECO-TOURISM AS AN ENVIRONMENTALLY FRIENDLY FORM OF TOURISM

Katedra Ekonomii, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin

Abstract: Poland with its diversified nature constitutes an ideal basis for development of eco-tourism. The most important factor determining growth of eco-tourism is the attitude of local society in the rural areas. In order to develop eco-tourism the communes and local population have to be convinced as to the advantages and benefits stemming from it. As eco-tourism develops new jobs, permanent as well as seasonal may be created, rural areas could be economically and socially stimulated and the existing own initiatives and resources may also be exploited.

Słowa kluczowe: biznes, ekoturystyka, ochrona środowiska.

Key words: business, eco-tourism, environmental protection.

WSTĘP

Ważnym elementem ożywienia gospodarki wiejskiej jest turystyka. Powstanie dużych aglomeracji miejskich, hałas i zanieczyszczenie środowiska spowodowały wzrost zainteresowania turystyką wiejską. Chęć ucieczki od miejskiego zgiełku zamienić można na bliski kontakt z przyrodą, miejscową ludnością oraz poznawanie warunków życia, kultury i tradycji mieszkańców, m.in. zwyczajów kulinarnych, imprez kulturalnych, gwary, strojów ludowych, rękodzieła artystycznego.

Jedną z form turystyki, która daje takie możliwości jest ekoturystyka¹ (Majewski 1999). Łączy ona w sobie aktywne spędzanie czasu na łonie natury z wypoczynkiem i edukacją ekologiczną.

Wraz z rozszerzeniem kontaktów pomiędzy ludnością miejską i wiejską poprzez wykorzystanie walorów turystycznych regionu podnosi się standard życia lokalnej społeczności. Wraz ze wzrostem atrakcyjności i zasobności regionu wzrasta również dbałość o środowisko naturalne. Czyste środowisko naturalne to niezbędny warunek rozwoju ekoturystyki. Ochronie podlegać muszą walory turystyczne regionu, krajobraz i zabudowa, łącząc harmonijnie architekturę lokalną i krajobraz.

Celem niniejszej pracy jest wskazanie wpływu ekoturystyki na rozwój nowych form działalności turystycznej. W opracowaniu wykorzystano materiały statystyczne GUS pochodzące ze spisów rolnych w 1996 i 2002 r. oraz dane statystyczne zawarte w Roczniku Statystycznym Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, wydanym przez GUS w 2009 r.

---

¹ Ekoturystyka – to forma turystyki zorientowanej na poznawanie osobliwości przyrody i kultury. Uprawiana przez osoby o zainteresowaniach ekologicznych. Odbywa się zazwyczaj w małych grupach, którym towarzyszy wykwalifikowany przewodnik.

MATERIAŁ I METODY

Do opisu i analizy badanego zjawiska wykorzystano literaturę przedmiotu. Ocena badanego zjawiska została dokonana w wyniku analizy materiału statystycznego i zgromadzonej literatury.

ŚRODOWISKO NATURALNE A TURYSTYKA WIEJSKA

Dynamiczny rozwój działalności turystycznej na wsi polskiej w okresie transformacji gospodarki po 1990 r. daje nie tylko pozytywne efekty w postaci aktywizacji społeczno-gospodarczej gospodarstw chłopskich, lecz również degraduje środowisko naturalne ze względu na wzmożony ruch turystyki w regionach turystycznych. Masowy rozwój turystyki, przy nieumiejętnym korzystaniu z dóbr przyrody i uroków natury oraz przy określonej pojemności naturalnej regionu, może wyrządzić znaczne szkody dla środowiska naturalnego. „W turystyce granice odpowiedzialności środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także wpływ całej infrastruktury turystycznej i pozaturystycznej na obciążenie powstałe wskutek działalności inwestycyjnej, eksploatacji istniejących obiektów oraz penetracji przez zwiedzające region określa się za pomocą wskaźników chłonności naturalnej i pojemności turystycznej. Chłonność naturalna odnosi się do środowiska przyrodniczego i oznacza maksymalną liczbę turystów, która może swobodnie penetrować dany obszar, bez obawy powstania w nim ujemnych zmian ekologicznych [...]. Pojemność turystyczna dotyczy bezpośrednio infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, obiektów muzealnych i zabytków, regionów recepcji turystycznej itd. Oznacza maksymalną liczbę turystów, która w tym samym czasie może skorzystać z infrastruktury turystycznej [...], nie zakłócając życia społeczno-ekonomicznego w regionie” (Zaręba 2000, s.12).

Ważnym czynnikiem ograniczającym degradację środowiska naturalnego w wyniku umożliwienia społeczeństwu korzystania z walorów turystycznych regionu jest m.in. szeroko pojęta edukacja ekologiczna. Przemiany w mentalności społeczeństwa następują bardzo wolno. Harmonijnego współżycia z przyrodą uczyć należy społeczeństwo od najmłodszych lat. Programy edukacji ekologicznej kierowane są do potencjalnych turystów w różnych przedziałach wiekowych, tj. do dzieci, młodzieży, studentów, do dorosłych, a także do mieszkańców miast, wsi, osób niepełnosprawnych itp. Wprowadzenie w życie wymogów zalecanych w systemowej edukacji ekologicznej społeczeństwa pozwoli w przyszłości na korzystanie z czystego ekologicznie środowiska, przy zachowaniu właściwego stosunku do otaczającej nas przyrody i zabytków kultury. Pobudzenie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, przekształcenia w sektorze rolnym, zmierzające w kierunku rozszerzenia działalności pozarolniczej, wymuszają na rolnikach dbanie o czystość środowiska naturalnego. Wzrasta w Polsce stopniowo liczba gospodarstw ekologicznych, w tym gospodarstw zajmujących się turystyką wiejską i agroturystyką (tab. 1).

Tabela 1. Ekologiczne gospodarstwa rolne w Polsce w latach 2005–2008*

Kraj	Rok			
	2005	2006	2007	2008
Polska	7182	9187	11 870	14 896

* dotyczy gospodarstw ekologicznych z certyfikatem oraz gospodarstw ekologicznych w okresie przestawienia.

Źródło: Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006 (2007) oraz Rolnictwo ekologiczne w Polsce (2009).

Z danych tych wynika, że następuje stopniowy wzrost zainteresowania rolników działalnością ekologiczną sprzyjającą środowisku naturalnemu i człowiekowi.

Różnicowanie działalności rolniczej w kierunku rozwijania przez rolników działalności nierolniczej (np. turystyki wiejskiej) lub związanej z rolnictwem (np. agroturystyki) sprzyja tworzeniu pozarolniczych źródeł dochodów, a tym samym poprawie finansów rolnika i jego rodziny. Sytuacja ekonomiczna wielu gospodarstw rolnych zmusza je do podejmowania takich działań, których celem jest skuteczne pozyskiwanie dodatkowych źródeł dochodów na podstawie zasobów gospodarczych i istniejących w regionie osobliwości przyrody i kultury.

Jedynym więc sposobem łagodzenia kryzysu, jaki dotknął znaczną część obszarów wiejskich, jest rozwijanie turystyki wiejskiej, w tym przyjaznej środowisku formy turystyki, jaką jest ekoturystyka. W wielu gospodarstwach wiejskich istnieją tzw. uśpione zasoby, które mogą być wykorzystane w biznesie turystycznym. Zasobami potrzebnymi do organizowania turystyki wiejskiej mogą być rzadko używane pokoje, niezamieszkałe budynki, budynki gospodarcze, prywatne domy letniskowe, kempingi itp.

ROZWÓJ EKOTURYSTYKI A OŻYWIENIE GOSPODARCZE OBSZARÓW WIEJSKICH

Spadek dochodów z produkcji rolniczej, obserwowany w Polsce w okresie transformacji społeczno-gospodarczej, spowodował znaczne zubożenie ludności wiejskiej będące wynikiem spadku dochodów z własnych gospodarstw rolnych, opartych wyłącznie na działalności rolniczej.

Znaczny wpływ na stan zubożenia ludności wiejskiej ma również migracja ludności z miast na obszary wiejskie, będąca wynikiem masowych zwolnień pracowników na skutek upadku lub prywatyzacji przedsiębiorstw. Ludność powracająca z miast na wieś zwiększa bezrobocie i równocześnie staje się dodatkowym obciążeniem dla rodzin rolniczych, gdyż jest to ludność bez żadnego źródła utrzymania i zwykle bez świadczeń socjalnych. Koszty utrzymania ponosi więc rodzina, której dochody maleją na skutek spadku dochodów z produkcji rolniczej we własnym gospodarstwie rolnym.

Informacje dotyczące źródła utrzymania rolników w latach 1996 i 2002 (w %) zawiera tab. 2.

Tabela 2. Struktura ludności w gospodarstwach rolnych wg źródeł utrzymania w 1996 i 2002 roku [%]

Źródło utrzymania	Rok	
	1996	2002
Utrzymujący się z pracy wyłącznie w gospodarstwie rolnym	16,0	12,3
Utrzymujący się z pracy głównie w gospodarstwie rolnym	1,6	1,5
Utrzymujący się z pracy wyłącznie lub głównie poza gospodarstwem	20,6	21,2
Utrzymujący się wyłącznie lub głównie z niezarobkowego źródła	28,6	25,8
Utrzymywani przez członków rodziny	32,8	38,8
Nieustalone źródło utrzymania	0,5	0,4

Źródło: Powszechny Spis Rolny (1996, 2002).

Analizując informacje zawarte w tab. 2, stwierdzić można, że największy odsetek ludności spoczywał na barkach rodzin rolniczych, gdyż była to ludność „utrzymywana” przez rolników. Duża grupa (28,6% oraz 25,8%) to ludność utrzymująca się z rent, emerytur i różnego typu zasiłków.

Wzrost dochodów ludności utrzymującej się z pracy poza gospodarstwem obserwuje się w grupie ludności wiejskiej, której źródłem utrzymania jest działalności pozarolnicza (20,6% i 21,2%).

W ostatnich latach gospodarstwa wiejskie nastawiły się na poszukiwanie dodatkowych źródeł dochodu. Zjawisko to dotyczy coraz większego grona właścicieli gospodarstw rolnych. Rozwój działalności pozarolniczej pozwala tworzyć nowe funkcje gospodarstw, a równocześnie wyzwała przedsiębiorczość rolników, co prowadzi do zwiększenia dochodów i pełniejszego zaspokojenia potrzeb członków rodziny.

Rozwój małego biznesu na obszarach wiejskich to m.in. rozwój turystyki wiejskiej, w tym również ekoturystyki. Ten rodzaj działalności może stanowić fundament do tworzenia wolnej przedsiębiorczości rolników, wprowadzania innowacyjności do tradycyjnej działalności rolniczej. Większość mieszkańców wsi nie docenia jeszcze znaczenia rozwoju małej przedsiębiorczości związanej z działalnością pozarolniczą dla stanu gospodarki, tj. dla tworzenia na wsi nowych miejsc pracy, dla rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich, a tym samym dla podnoszenia zasobności ludności wiejskiej.

Dochody z turystyki wiejskiej, w tym ekoturystyki, rolnik może uzyskiwać, oferując m.in.:

- noclegi i zakwaterowanie,
- sprzedaż własnych produktów,
- posiłki dla gości sporządzane według receptury regionalnej,
- organizowanie wycieczek do interesujących obiektów w regionie,
- sprzedaż własnych wyrobów rzemieślniczych,
- organizowanie imprez kulturalno-rozrywkowych,
- zagospodarowanie wolnego czasu turystom przez bezpośredni kontakt z przyrodą, wspólne biesiadowanie, domową atmosferę, a czasem wspólną pracę w gospodarstwie.

Propozycja wypoczynku na wsi w gospodarstwach ekologicznych realizuje zapotrzebowanie turystów na pobyt w czystym ekologicznie środowisku, umożliwia zwiedzanie pięknych krajobrazów, podziwianie architektury lokalnej i poznanie odrębności kulturowej regionu.

Ekoturystyka ma na celu funkcję wychowawczą, kształtującą osobowość człowieka, jego wiedzę i rozwój duchowy. Oprócz korzyści, jakie uzyskuje turysta w bezpośrednich kontaktach z przyrodą, obserwuje się również postępującą dbałość rolników o tworzenie środowiska coraz bardziej przyjaznego człowiekowi. Uczestnikami ekologicznej formy wypoczynku są na ogół turyści o dużej świadomości ekologicznej i wrażliwości przyrodniczej, co oddziałuje bezpośrednio na dbałość o środowisko naturalne, a tym samym podnosi atrakcyjność obszarów wiejskich.

Wraz ze zwiększeniem oferty turystycznej dla różnych grup społeczeństwa wzrasta zasobność gospodarzy świadczących usługi. Równocześnie region ożywia się gospodarczo. Zarabiają przy okazji właściciele sklepów, restauracji stacji benzynowych, rzemieślnicy. Rozwijają się medycyna, transport, banki i inne usługi. W rezultacie rozwój turystyki zwiększa na wsi zapotrzebowanie na inne artykuły i usługi, które nie mają bezpośredniego związku z turystyką, np. na meble i odzież.

Wszystkie te usługi generują powstawanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Jeśli skala rozwoju turystyki na wsi czy w gminie osiągnie znaczny poziom, pojawi się konieczności rozbudowy infrastruktury drogowej, oczyszczalni ścieków, budowy nowych obiektów infrastrukturalnych typu kino, świetlica czy wypożyczalnia sprzętu rekreacyjnego dla turystów.

Rozwijając turystykę na wsi, nie należy oczekiwać szybkich korzyści finansowych ze świadczenia tych usług. Proces przeobrażania gospodarstw chłopskich z typowo rolniczych na turystyczne lub agroturystyczne jest długotrwały, ale jest korzystny dla regionu. Rozwój

biznesu turystycznego nie zawsze szybko owocuje w formie materialnej, wymiernej. Dzięki działalności turystycznej niezamożne rodziny rolnicze zdobywają nowe umiejętności i uczą się przedsiębiorczości. Poprzez kontakt z turystami rolnicy dbają o czystość gospodarstw, ład w zagrodach i obejściach.

Poprzez otwarcie gospodarstw chłopskich na nowe inicjatywy, wpływające na rozwój pozarolniczej działalności gospodarstwa na wsi, staje się ona mniej podatna na niestabilność rynku. Wpływy z turystyki powodują podwyższenie standardów życia mieszkańców wsi. Aktywizują także gospodarczo ludność wiejską, a równocześnie zmniejszają wysokie bezrobocie występujące na obszarach wiejskich.

Aby uzyskać korzyści z rozwoju turystyki wiejskiej i ekologicznej, należy zaspokoić potrzeby turysty, w tym potrzebę wypoczynku w sąsiedztwie czystej i zadbanej przyrody. Ekoturystyka i czystość na co dzień, łącznie z walorami przyrodniczymi i kulturowymi, na obszarach wiejskich jest warunkiem powodzenia w agrobiznesie. Według badań w Europie Zachodniej około 91% turystów zgłasza chęć wypoczywania w ekologicznych gospodarstwach turystycznych. W turystyce zatem czyste środowisko przyciąga turystów, rozwija i ożywia obszary wiejskie.

Tymczasem krajobraz wiejski jest częstokroć zdegradowany, gospodarstwa zaniedbane i źle przygotowane do obsługi ruchu turystycznego, obiekty są prowizorycznie zagospodarowane, brakuje ogrodów i sadów, co pozwoliłoby stworzyć przyjazny klimat podczas wypoczynku.

Wraz z rozwojem świadomości ekologicznej społeczności wiejskiej niekorzystny obraz polskiej wsi powoli ulega zmianie. Powstają nowe ekologiczne gospodarstwa turystyczne będące promocją regionu i przynoszące określone korzyści zarówno rolnikom, jak i gminie.

WPLYW LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI NA ROZWÓJ EKOTURYSTYKI

Postawa lokalnej społeczności jest zasadniczym warunkiem rozwoju ekoturystyki. To mieszkańcy regionu decydują o tym, czy ochrona środowiska opłaca się, czy przyniesie w przyszłości wymierne korzyści, czy pomnożą się dochody ze świadczonych przez rolników ekologicznych usług turystycznych. Ludność miejscowa musi być przekonana o zaletach i korzyściach rozwoju ekoturystyki. Turyści chcą wypoczywać tylko w czystym i niezdegradowanym środowisku. Ochronie środowiska podlegać powinny nie tylko walory przyrodnicze, takie jak woda, powietrze, gleby i roślinność, lecz całe otoczenie gospodarstw, tj. krajobraz, infrastruktura i architektura. Dbłość o estetykę i wizerunek zewnętrzny wioski turystycznej jest jej najlepszą reklamą. Czystość i schludność na co dzień to warunek powodzenia w prowadzeniu „zielonej turystyki”.

Dobrze utrzymana zieleń pozwala zmienić, a czasem nawet ukryć zły obraz istniejącej nie zawsze zadbanej architektury. Ogrody przydomowe, pełne kwiatów, krzewów i żywopłotów, stwarzają swoisty wiejski mikroklimat, za którym tęsknią mieszkańcy dużych miast, którzy kupują usługi turystyczne płacąc za możliwość pobytu, a nawet uczestnictwa w życiu mieszkańców wsi.

Ważną rolę w poznawaniu inicjatyw ekoturystycznych odgrywają władze lokalne, które wraz z organizacjami pozarządowymi i instytucjami, zajmującymi się ochroną środowiska i terenów zielonych, wspomagają rozwój działalności pozarolniczej na terenach wiejskich.

Władze lokalne wspierają inicjatywy tworzenia ekoturystyki m.in. poprzez:

- tworzenie regionalnych ośrodków promocji i informacji w zakresie działalności ekoturystycznej;
- wprowadzenie do szkolnych programów nauczania problematyki z zakresu ekologii;
- pomoc gminy przy pozyskiwaniu finansów na działalność i tworzenie nowych gospodarstw ekoturystycznych;
- szkolenie i doradztwo w zakresie przepisów prawnych, podatków i marketingu;
- promowanie produktów ekoturystycznych, w tym zdrowej żywności i własnych wyrobów artystycznych oraz zdrowego trybu życia;
- organizowanie imprez regionalnych związanych z odrębnością kulturową i gospodarczą regionu;
- inwestowanie w infrastrukturę drogową, ścieżki rowerowe, wytyczanie pieszych szlaków turystycznych oraz przygotowanie akwenów wodnych do uprawiania sportów wodnych.

Oprócz starania się społeczeństwa wiejskiego o utrzymanie porządku, czystości zagród i ekologicznych rozwiązań technicznych w gminie turyście potrzebna jest również oferta dotycząca atrakcji w spędzaniu czasu wolnego. Samorząd lokalny, chcąc przyciągnąć turystów, powinien zainwestować w bazę rekreacyjno-sportową, np. zbudować boisko sportowe, plac zabaw dla dzieci, wypożyczalnię sprzętu sportowego, basen, korty tenisowe itp. Wspólnym wysiłkiem samorządów lokalnych i miejscowej ludności prowadzą działalność turystyczną można stworzyć dobrze prosperujące i dobrze wyposażone wsie letniskowe przyjazne turystom i środowisku.

PODSUMOWANIE

Turystyka ekologiczna na całym świecie rozwija się dynamicznie. Polska również dąży w tym kierunku. Działalność ekologiczna w turystyce to również działalność w zrównoważonym rolnictwie. Rolnictwo zrównoważone pozwala godzić zarówno cele ekonomiczne, jak i ekologiczne, przy uwzględnieniu potrzeb ochrony środowiska. Działalność turystyczna posiadająca ekologiczny charakter stanowi gwarancję pobytu turysty w zdrowym środowisku opartym na zdrowej żywności sporządzanej według naturalnej, tradycyjnej receptury.

Pamiętać jednak należy, że działania proekologiczne powinny być podejmowane w całym rolnictwie i obejmować nie tylko usługi turystyczne, ale także produkcję roślinną i zwierzęcą.

W zakresie produkcji wybranych produktów turystycznych jest jeszcze wiele do zrobienia; chodzi np. o zwiększenie liczby szkoleń rolników w zakresie fachowej obsługi turystów, wypracowanie dobrego wizerunku gospodarstwa ekologicznego, zwiększenie roli doradztwa rolniczego, szersze wykorzystanie funduszy przeznaczonych na rozwiązania ekologiczne w gospodarstwach. Organizatorzy turystyki zbyt rzadko sięgają po najlepsze produkty turystyczne Polski przy konstruowaniu swoich ofert. Jedną z istotnych ofert turystycznych powinna być turystyka ekologiczna, która stanowiłaby element dobrej polskiej marki turystycznej.

Właściwie wykorzystany potencjał ludzi i możliwości krajobrazowe, kulturowe, architektoniczne polskich obszarów wiejskich spowodują, że ludność wiejska nie będzie uciekać do miast w poszukiwaniu pracy i lepszego życia. Dobrze zorganizowana ekoturystyka, potwierdzona turystycznymi certyfikatami budującym wizerunek danego gospodarstwa i regionu, powoduje, że łatwiej zabiegać o fundusze dające szansę na dobry rozwój.

PIŚMIENNICTWO

- Majewski J.** 1999. Agroturystyka to też biznes. Warszawa, Wydaw. Fundacja Wspomagania Wsi, 8.
- Plan Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa w Polsce na lata 2007–2013.** Biuletyn Informacyjny Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi 4, 6.
- Powszechny Spis Rolny.** 1996. Warszawa, GUS, 30.
- Powszechny Spis Rolny.** 2002. Warszawa, GUS, 42.
- Produkty turystyczne z górnej półki.** 2009. Wiadomości Turystyczne 1, 7.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006.** 2007. Warszawa, Wydaw. IJHARS, 12–14.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich.** 2009. Warszawa, GUS, 102.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce. Raport 2007–2008.** 2009. Warszawa, Wydaw. IJHARS, 16.
- Zaręba D.** 2000. Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje. Warszawa, PWN, 12.